

sanak a nők felé, és készítsenek retikülöket. Ezek rövid időn belül hatalmas sikert arattak a városban.³³ Úgy tűnik tehát, hogy a családi hagyomány, amely Szekszárd történetének is része, nem szakad meg. Reméljük, még jó ideig büszkélkedhetünk a Nepp család munkásságával, és hogy Nepp Dénes azon emberek közé fog még sokáig tartozni, akik ilyen ritka, különleges mesterséget űznek, s nem mennek el a nagyvárosokba, hanem szülőföldjükön élik életüket.

(A Szekszárdi Garay János Gimnázium Honismereti Szakköre tagjainak munkája, felkészítő tanár: dr. Gesztesi Enikő.)

Andi Norbert–Angyal Réka–Molnár Eszter

Aradi iparosdinasztiák a XIX. második és a XX. század első felében

*„Egy lángot adok, ápolod, add tovább
És gondozd híven.” (Reményik Sándor)*

Minden városnak vannak kimagasló emberei, akik sokat tettek az ipar fejlődéséért, sikeréért.

Arad ipartörténete több olyan neves családdal büszkélkedik, amelyben a szakma szeretete apáról fiúra szállt és tevékenységük valódi sikertörténetnek tekinthető. A XX. század elején az ipari politika fontosnak tartotta, hogy az iparos gyerekeiből neveljen maga helyett utódokat. Szabó Béni szücsmester, országos képviselő szerint: *„Az ipart csak iparos dinasztiák nevelésével erősíthetjük. Mert az az iparos, aki az üzemet apjától veszi át, nem kell a kezdet nehézségeivel küzdjön és az alkotó képesség legszebb idejét nem kell a megélhetés küzdelmeire pazarolnia, hanem ehelyett foglalkozhat iparfejlesztéssel.”*³¹

Az aradi sikertörténetek között olyan példákkal is találkozhatunk, amelyek túllépték a város kereteit, országos, sőt, európai szinten is elismertté váltak. Nevük és tevékenységük megismertetése azért is fontos, mert vállalkozásaik felszámolása után feledésbe merülhet az ipartörténet idevágó fejezete. Ezen túl pedig a történetek szereplőivel való ismerkedés az iparos múlt fényét villantja elénk, példája pedig a szakma szeretetére, alkotásra ösztönöz.

Dolgozatomban a harangöntő Hőnig család, az álmaid fába örökítő Reinhart család és a motorok szerelmeseként ismertté vált Jantó család munkásságát tekintem át.

I. A HŐNIG HARANGÖNTŐ DINASZTIA

Megvallom, szeretem a harangszót hallgatni – akkor is amikor szülőfalum Szent Pál-harangja karácsony estéjén templomba hívogat, vagy amikor a tanév megnyitója alkalmával ökumenikus istentiszteleten gyűjti össze iskolám, a Csiky Gergely Főgimnázium tanulóit,

³³ *Bolgár Sándor*: „A parádésszerszámnak olyannak kell lennie, mint egy jól szabott öltönynek”. Sportfogadás 48. évf. 59. sz. 2001. március 10. 1.

¹ *Szabó Béni*: Iparos politika. In *Bokács Miksa–Némedi Gábor* (szerk.): Arad iparos-város. Aradi Iparos Otthon Egyesület, Arad, 1929. 14.

és elszorul a szívem, amikor tanév végén az iskola harangja a ballagókat kíséri. Az elkövetkező évben, már nekem és értem is szólni fog ez a kis harang.

Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango, azaz hívom az élőket, gyászolom a holtakat, megtöröm a villámokat – tudatja az egyik harang felirata.² A legenda szerint az itáliai Campania tartománybeli Nolo városának püspöke a IV. században készítette el az első harangot, egy álombeli látomás alapján. Ennek ellentmond, hogy Kr. e. már a kelták és az egyiptomiak is használtak kisebb harangokat. Magyarországon a harangok már a térítő papok idején elterjedtek,³ ám öntésük a XX. század elejéig nem volt jellemző. A magyarországi templomok harangjait általában német, vagy osztrák mesterek készítették. A háborús harangelkobzások, rekvirálások azonban felkeltették a magyar iparosok figyelmét a jövődelmező üzlet irányába.

A Hönig dinasztia harangöntődjét idősebbik Hönig Frigyes 1840-ben alapította a Temes megyei Szentandrásra, így cége az ország legrégebb harangöntő üzemének tekinthető. Innen költözött Aradra, ahol apja mint nyugalmazott nemzetőrkapitány, malomtulajdonos volt. Szakmai ismereteit Ausztriában és Németországban tökéletesítette. A tanoncúton Egartner Ignác mesternél töltötte, aki rokona volt.⁴ 1849-ben, akár a híres székely ágyúöntő, Gábor Áron, áttért az ágyúöntésre és 6 mozsárágyút gyártott, amelyeket el is küldött a forradalmi seregek táborába. Ezek Vécsey tábornok hadseregéhez kerültek, ami miatt a Bach-korszakban idősebbik Hönig Frigyest börtönbe zárták.⁵ A kiegyezés után ágyúöntésének relikviáit egy levélben felajánlotta a Nemzeti Múzeum igazgatójának. A levelet dédunokája, ifjabbik Hönig László a többi ereklyével együtt, legféltettebb kincseként tartotta számon. Okkal lehetett büszke az ágyúöntő dédnagyapára, akinek leveléből idézem: „A fájdalmas emlékü 1849. esztendőben Temesvár alatt táborozván Gróf Vécsey Károly magyar tábornok által a magyar szabadsági harchoz szükséges ágyúk, mozsarak és egyéb öntvények szállítására felszólíttatván, egyszersmind a Temes megyében Szent-Andráson felállított országos öntőde felszerelésével és vezetésével is megbízattam, utóbb Kossuth Lajos kormányzó úr által az öntőde igazgatójává kineveztettem.”⁶

Id. Hönig Frigyes

Az országos hírű harangöntő cég második megteremtője az 1853-ban született ifj. Hönig Frigyes volt, aki 1880-ban kapcsolódott be id. Hönig Frigyes harangöntődjébe. 1884-ben apja üzemét Aradra költöztette és új gépek felszerelésével modernizálta. Eredményeinek elismeréseként 1890-ben állami érmet és díszoklevelet nyert.⁷ Amint a család hagyományai megkívánták, a szakma továbbra is apáról fiúra szállt, a fiúk, Árpád, László és István folytatták apjuk mesterségét. 1903-ban készítették a minorita templom nagy, 3200 kg-os harangját. Amikor a II. világháborúban használhatatlanná vált, helyébe újabb harangcsoportot rendeltek náluk. Az ő harangjaik szólnak meg az aradi evangélikus

² Papp János: vivos voco, www.termesztvilaga.hu

³ Általános információk a harangokról: Magyar harangok honlapja, www.magyarharangok.hu

⁴ Bakács Miksa–Némedy Gábor i. m. 278.

⁵ Puskel Péter: A szabó-akadémiától a nagyharangig. In *Uő.*: Arad marad. Helytörténeti és dokumentumriport. Alma Mater Alapítvány, Arad, 1997. 100.

⁶ Puskel Péter: Aradi iparos ágyúí Vécsey tábornok seregében. In *Puskel Péter* i. m. 102.

⁷ Bakács Miksa–Némedy Gábor i. m. 279.

templomban, a református, sőt, az egyik ortodox templomban is. A kolozsvári Szent Mihály-templom számára 1924-ben ők készítették a 2700 kg súlyú Szent Mihály-nagyharangot, az 1700 kg-os Boldogasszony-harangot és a 880 kg súlyú Szent Gábor (Gábel)-harangot.⁸ De szépen szólnak a Hönig-harangok Temesváron, Nagyváradon, Szegeden, Csernovicban, Bákóban és még sok más településen, miként a költő (Alberth) versében megfogalmazta:

A minorita templom harangja

„Bimm – bamm, így szól a harang,
hírt közöl népével.
Messze száll a zengő hang
hallgassuk békével.”

A család története 1949-ben szokatlan fordulatot vett. A kis vállalat a négy Höniggel és tizenegy munkásukkal átkerült a Victoria vállalatához, ahol tűzoltófecskendők testét öntötték, majd innen több más neves kisüzemmel együtt beolvadtak az esztergapadgyárba. Itt élenjáró dolgozókként megkapták a vörös zászlócskát is, ám a család nem erre volt büszke. Legféltettebb ereklyéik az ágyúöntésről szóló hivatalos akadémiai irat fénymásolata, a cégalapító 1837-ben kiállított céheskönyve és a bronzharang-öntés titkait megőrző munkafüzet.⁹

II. A REINHART BÚTORGYÁRTÓ DINASZTIA

1929-ben a bábszínház és a mostani kamaraszínház épületében, az egykori Iparos Kultúrházban egy márványtábla hirdette azoknak a kultúrapártoló asztalosoknak, lakatosoknak, órásoknak és más iparosoknak a neveit, akik az iparos otthonon kívül egy kulturális célokat szolgáló épületre is szívesen adakoztak. Az iparosok táblája előtt pedig ott állt a „*meszterek mestereként*” csodált Reinhart Gyulának a mellszobra, Rubleczky Géza alkotása.¹⁰ Sajnos mára már eltűnt a mellszobor és a Reinhart-bútorgyár is csak a helytörténet ismerőinek emlékezetében él. De ha nem ápoljuk múltunk emlékeit, eltűnhet az emlékezetből is a jeles család, amelynek szinte minden férfitagja felsőfokú végzettségű volt, s képzettségével elismerést vívott ki az aradi bútorgyártásnak.

A gyárat Balkó Miklós, Reinhart Fülöp nagybátyja indította meg 1848-ban. Tőle vette át 1862-ben Reinhart Fülöp, Reinhart Gyula édesapja, aki a kis üzemet Dél-Magyarország egyik legnagyobb gyárává fejlesztette. Gyermekeit a szakma szeretetére nevelte, így nem véletlen, hogy szinte belenőttek a gyárba.¹¹

A szakmai tudás birtokában a három testvér kiválóan alakította a gyár sorsát. Kálmán mint iparművész a bútorokat tervezte, Gyula kivitelezte, Géza a kárpitosmunkát irányította. Eredményeikről kiállítási oklevelek, érmek, külföldi megrendelések tanúskodtak. Sikereiket példázzák a főúri kastélyok, szállodák, szanatóriumok berendezésére érkezett

8 Kolozsvári Szent Mihály római katolikus főtemplom, Magyar Harangok Honlapja, www.magyarharangok.hu

9 Puskel Péter: A szabó-akadémiától a nagyharangig, i. m. 101 old.

10 Puskel Péter: Fába épített álmok. Nyugati Jelen 2009. május 11.

11 Bakács Miksa–Némedy Gábor i. m. 191.

megrendelések is. 1896-ban Reinhart Gyula elnyerte a *Nagy Millenniumi Érmét* és az *Országos Ipartestület ezüstérmét* is.¹²

A háború után Reinhart Gyula lett a cég egyedüli tulajdonosa. Repatriált Kálmán öccse helyére fiát, Gézát akarta állítani, aki Budapesten elvégezte az Iparművészeti Főiskolát. A kisebbik fiú, Kálmán, érettségi után a kárpitosműhelyben szerzett tapasztalatokat, majd két évi tanonckodás után Bécsben tanult. Ezt követően a doktorátus megszerzéséért a trieszti közgazdasági egyetemre jelentkezett. Élete jól példázza korának iparos gondolkodását: „*gyakorlati és elméleti képzés minden nap*”.

Reinhart Gyula közéleti tevékenységével is elismerést szerzett. 1899-ben kezdeményezésére alapították az Aradi Iparosok Hitelszövetkezetét. Megalapította az Aradvidéki Ipartestületet és az Aradvidéki Iparosok Nyugdíjgyesületét. 1925-ben kezdeményezte az Aradi Iparosotthon létesítését, 1928-ban pedig felavatta az Aradi Iparosok Kultúrházát. 1931-ben az aradi iparosok képviselői ezüst babérszalaggal tüntették ki. Májig aktuális maradt az iparosság nevelését célzó elképzelése. Szerinte fontos az iparosság nevelése, amit a tanoncok nevelésével kell elkezdni.¹³ Szakmai képzettségéért és közéleti tevékenységéért nagy tiszteletnek örvendett. Hetvenedik születésnapján, 1936 augusztus 2-án a Kultúrpalotában rendezett ünnepségen az ősi céhszokások szerint „*díszmesterré*” avatták.

Reinhart Gyula

III. A JANTÓ DINASZTIA

A Jantó dinasztia története akkor kezdett igazán érdekelni, amikor ez év augusztusában a Mesztegyőn megszervezett Kárpát-medencei Honismereti Ifjúsági Találkozóan barátom, Murvai Dávid kedves történeteket mesélt dédnagyapjáról és ennek családjáról.

Az egyik kedves anekdota a dédnagyapapa, Jantó Béla egyik rokonáról szólt, az ezermesternek tartott Gaál Istvánról. A „*Gál nagyapó*” néven emlegetett rokon vidám, zeneszerető, ügyes kezű ember volt, aki bármit megjavított, többek között egy szépen hangzó hegedűt is, amellyel gyakran ingyen szórakoztatta a nagyérdeműt. Családját főleg saját készítésű harisnyakötőgépei bérbeadásával tartotta el. Idős korára szinte teljesen elvesztette látását, de 90 évesen, tapogatózva még nagy nehezen megfenekelte és átfestette halászcsónakját, aztán eldöntötte: „*Ölég vót*”, lefeküdt és rá két napra csendesen eltávozott az élők sorából.

Barátom dédnagyapapája, a gépkonstruktor Jantó Béla talán „*Gál nagyapó*” zsenialitását örökölte, mert már tanulóként feltűnt nagy technikai találékonyságával. 16 évesen fémekből és fából készült keréktalpat talált fel, amellyel sikeresen lehet pótolni az akkoriban hadianyagnak minősített gumit. Így készítette el a híres gumi nélküli kerékpárt. Már tanuló korában kis műhelye volt a családi telken, ahol munkáját iskolatársai segítették. Idősebb Jantó Béla fiától, a 83. évét betöltött ifjabb Jantó Bélától többet is megtudtam a cégalapító apáról, akinek eseményekben gazdag életét fényképek örökítik meg. Az első fénykép 1919-ből való. Akkor 20 évesen tervezte és építette meg fából és vastraverzekből az első eszterga-

12 *Ujj János*: Arad megye neves szülöttei. Alma Mater Alapítvány, Arad, 2007. 168.

13 *Reinhart Gyula*: A magyar iparos-osztály megszervezése. Adatbank.ro

padot. Ugyanebben a rozoga kis műhelyben állította össze az első Jantó-féle motort, amelyet fafűrészelésre, majd némi módosítással vízszivattyúzásra használtak. Sajat találmányú petróleummotorjai a világhírű gyárak hasonló gépeivel is felvették a versenyt. Az aradi fa- és fémipari szakiskolát végzett, zseniális műszaki érzékkel megáldott fiatalember másik nagy találmánya a kerékpárvázra szerelhető segédmotor, amely szintén keresett volt. Ebből azonban csak 125 db készült, pedig az 1925-ben Aradon megrendezett nemzetközi versenyen angol, francia és német gyártású gépek előtt elsőnek futott be.¹⁴ 1917-ben megnyitott gépjavitó műhelye 1928-ban egy iparpártolási engedély által mint az ország egyetlen motorgyára szerepelt. 1931-ben bejegyzik a Jantó Motor és Gépgyárat, amelyet 1945-ben Jantó Vasöntőde és Gépgyár néven alkalmazottai bevonásával részvénytársasággá alakított át. A 30-as évek elején frikciós prést gyártott. Ebben az időben cége már 130 alkalmazottat számlált. Itt, ebben, a Kapa utca 19–21. szám alatti gyárban állította elő saját elképzelése szerint az első korszerű esztergákat. Akkoriban az országban még sehol sem gyártották Norton-szekrényes sebességváltóval ezeket a fémforgácsoló gépeket.¹⁵ Ugyancsak ő tervezte, az S-7 típusú esztergapadot is.

A Jantó-féle petróleummotor

egyedi ortopédiai segédeszközöket tervezett és készített, amelyekkel az együttműködő orvosok látványos eredményeket értek el. Ezt a szakmát örökölte fia, a családi dokumentumokat őrző ifjabbik Jantó Béla, majd öccse, Zoltán.

A dolgozatban szereplő három iparos dinasztia tevékenysége óta eltelt évtizedek megváltoztatták a világot. Rohamosan fejlődik a technika, átalakult az ízlés. De az aradi Hönig, Reinhart és Jantó családok ipartörténetünk kimagasló alakjai maradnak, akiktől az utódok ma is tanulhatnak: ügyességet, találmányosságot, szorgalmat, kitartást, emberséget és egy jelszót: tanulj és dolgozzál!¹⁶

(Az aradi Csiky Gergely Főgimnázium tanulójának munkája, felkészítő tanár: Olasz Angéla.)

Kecskés László Lóránt

¹⁴ *Puskel Péter*: Arad marad, i. m. 104.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Adatközlők: Jantó Béla 82 éves, Jantó Klára 73 éves, Murvai Dávid 24 éves (Arad).